

Čo číní maloleté obeť sexuálneho zneužívania osobitne zraniteľnými?

Slávka Karkošková

1. Faktory zraniteľnosti vyplývajúce zo Smernice 2012/29/EÚ a zo špecifických črt prípadov CSA

Sexuálne zneužívanie detí (ďalej len „CSA“, z angl. *Child Sexual Abuse*) sa zaradzuje medzi obzvlášť závažné sociálno-patologické javy. Z hľadiska porušenia právnych noriem je CSA trestným činom, zatiaľ čo z hľadiska intenzity psychickej záťaže ide o špecifickú traumu, pri ktorej je proces psycho-sociálneho zotavovania obetí obzvlášť náročný. Spôsob, akým sa laické i profesionálne okolie s prípadmi CSA vysporiada, neraz napĺňa atribúty *sekundárnej viktimizácie obetí*.

Vzhľadom na tieto skutočnosti Smernica 2012/29/EÚ priznáva obetiam CSA *status zvlášť zraniteľných obetí*¹, z ktorého im vyplýva nárok na osobitnú úroveň ochrany a podpory vo všetkých štádiách trestnoprávneho konania, ako i po jeho skončení. V kontexte CSA sú faktormi osobitnej zraniteľnosti obetí najmä: vek obetí, prevaha páchatel'a, vzťah k páchatel'ovi alebo závislosť od páchatel'a, komunikačné ťažkosti, fakt, že sa vôbec jedná o delikt sexuálnej povahy.

CSA má viacero špecifických črt, ktoré vyžadujú špecifickú odpoveď systému trestnej justície – takú, ktorá reflektuje a nie ignoruje tieto črty.² Medzi hlavné črty prípadov CSA možno zaradiť najmä nasledovné:

- a) Obeť je zvyčajne **jediným svedkom** a navyše svedkom, ktorý je spravidla **vystavený masívnej manipulácii** (a umlčivaniu) zo strany páchatel'a i zo strany okolia.
- b) Nízky **vek** obeť, ktorý môže byť zneužitý na podkopanie dôveryhodnosti jej výpovede napriek tomu, že dieťa je práve kvôli svojmu veku zraniteľnejším voči sexuálnej viktimizácii a má právo na osobitnú úroveň ochrany.
- c) **Nedostatok forenzných dôkazov** - dokonca i v prípadoch, kde došlo k penetrácii nemusia byť prítomné medicínske dôkazy (vzhľadom na pružnosť tkanív a rýchle hojenie).
- d) **Kontraintuitívne reakcie** (primárnych i sekundárnych) **obetí** - teda reakcie, ktoré nezodpovedajú očakávaniam priemerného človeka ohľadne toho, ako by obeť mala správne alebo logicky reagovať. Reakcie obetí CSA sú vzhľadom na kontext situácie a mechanizmy traumy nanajvyš opodstatnené, no priemerný človek (z radov laikov i profesionálov) nemá vedomosti o špecifikách traumy CSA a preto hodnotí správanie obetí predpojat.
- e) **Viacnásobné útoky**, teda skutočnosť, že CSA sa môže odohrávať v priebehu dní, týždňov, mesiacov, rokov. Kvôli množstvu útokov môže byť pre dieťa ťažké pamätať si presné detaily každého individuálneho útoku.
- f) **Dôraz na dôveryhodnosť dieťaťa** - kombinácia kontraintuitívnych reakcií, chýbajúci svedkovia a/alebo forenzné dôkazy, vedie k tomu, že spochybňovanie dôveryhodnosti poškodeného je jadrom obrany obvineného.³

¹ Porovnaj: Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, bod 38, 55 - 57, čl. 22.

² Porovnaj: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, čl. 10.

³ Porovnaj: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006; Porovnaj tiež: The Crown Prosecution Service : Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013.

2. Nepochopenie kontraintuitívnych reakcií ako faktor osobitnej zraniteľnosti obetí CSA pred orgánmi činnými (nielen) v trestnom konaní

Za jeden z častých determinantov zlyhaní v procese objasňovania, vyšetrovania a stíhania prípadov CSA možno označiť *sústredenie sa na vyšetrovanie vierohodnosti obetí bez náležitého zohľadnenia tzv. kontraintuitívnych reakcií*. Preto sa pokúsime priblížiť najčastejšie podoby *kontraintuitívnych reakcií*, ku ktorým patrí predovšetkým: 1) „pasivita“ obetí, 2) oneskorené oznámenia, 3) nekonzistentná výpoveď, 4) odvolanie výpovede, 5) pozitívne postoje k páchatelovi, 6) absentujúce symptómy traumy a 7) nekonzistentné reakcie protektívneho rodiča.

2.1 „Pasivita“ obeť

Bežný človek očakáva, že „normálnou“ reakciou pri napadnutí agresorom je viditeľná a hlasná obrana - útek, boj, krik, protest. Ak obeť takéto znaky odporu neprejavuje, človek by sa mohol domnievať, že nešlo o sexuálne napadnutie.⁴ V tomto kontexte stojí za zmienku, že klasický zoznam okolností, ktoré pri trestnom čine sexuálneho zneužívania musia byť v trestnom konaní objasnené a preukázané obsahuje i položku, **či sa obeť bránila**, aký bol rozsah a intenzita obrany, či existujú stopy, ktoré mohli byť v dôsledku obrany zanechané na odeve a tele páchatela.⁵

Takéto očakávania, resp. takto stroho zadefinované úlohy pre vyšetrovateľov, môžu viesť k predpojatým záverom, pretože nezohľadňujú všetky varianty inštinktívnej obrany organizmu. Traumatický podnet vyvoláva v zásade **dva typy automatickej obrannej reakcie** organizmu: 1. **hyperarousal** - celkové nabudenie organizmu umožňujúce aktívne bojovať, alebo utiecť, a 2. **hypoarousal** - celkové ochromenie, „zamrznutie“ organizmu, pri ktorom nie je možné reagovať navonok aktívne. Dôležité je vedieť, že ide o inštinktívne obrany organizmu, ktoré **nie sú pod vôľovou kontrolou** a ani nič nevypovedajú o charaktere a hodnotovej orientácii človeka. Táto skutočnosť má zásadný význam pre pochopenie reakcií obetí v kontexte CSA.

Z výskumov vyplýva, že faktory, ktoré automaticky navodzujú ochromujúcu reakciu, sú napr. strach, vnímaná bezmocnosť a predovšetkým koncept **zrady** - dieťa, ktoré je zneužívané, páchatelovi dôveruje.⁶ CSA je špecifickou formou násillia, pri ktorej útok nemusí byť sprevádzaný použitím fyzickej sily. Útok sa tu skôr prejavuje v nejasných kontúrach, nakoľko páchatel môže pristupovať k obeť milo, nežne a láskavo⁷ a využívať mnohoraké formy manipulácie, aby obeť primäl k spolupráci. Táto skutočnosť je zdôrazňovaná aj v definíciách CSA obsiahnutých v dôležitých medzinárodných dokumentoch: Za trestné má považovať také úmyselné konanie, ktoré zahŕňa „sexuálne aktivity s dieťaťom, ak sa používa nátlak, sila alebo hrozby; alebo zneužíva uznávaná **pozícia dôvery, autorita alebo vplyv** na dieťa vrátane rodiny; alebo zneužíva osobitne zraniteľná situácia dieťaťa, predovšetkým z dôvodu

⁴ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, Annex C.

⁵ Porovnaj: CHMELÍK, J. et al. Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita, s. 116 - 117.

⁶ Porovnaj: FREYD, J., BIRRELL, P. Blind to betrayal, s. 26, 57. Autorky publikácie podotýkajú, že tradične sa psychická trauma chápala ako výsledok terorizujúcich, život ohrozujúcich udalostí, ktoré navodzujú extrémny strach. Avšak zistilo sa, že udalosti zahŕňajúce nízku mieru hrôzy a strachu, ale **vysokú mieru sociálnej zrady** (čo platí aj pri CSA) môžu ďaleko viac devastovať psychiku než iné traumy, ktoré prvok zrady nezahŕňajú. Trauma zo zrady (*betrayal trauma*) predstavuje špecifickú kategóriu traumy, ktorá celkom osobitým spôsobom **komplikuje obetiam proces identifikácie zla, jeho odhalenia (konfrontácie) a psycho-sociálneho zotavovania**.

⁷ Iba 2-5 % jedincov, ktorí sa dopúšťajú CSA spadá do kategórie tzv. sadistických - títo dieťaťu zámerne spôsobujú bolesť a zážitky hrôzy. Obete sadistických páchatelov dokážu skôr identifikovať konanie páchatela ako zlé, pretože má jasné kontúry. (Porovnaj: SALTER, A. C. Transforming Trauma, 1995.)

mentálneho alebo fyzického postihnutia alebo z dôvodu jeho odkázanosti.“⁸ „Mnohé deti zažijú sexuálnu viktimizáciu, ktorá nie je sprevádzaná fyzickou silou (...), napriek tomu však rušivo vplýva na ich psychiku, je koristnícka a traumatizujúca“⁹.

Ak orgány činné v trestnom konaní nemajú náhľad na dynamiku CSA, môžu prehliadnuť techniky manipulácie, ktoré páchatel' používa a bežné reakcie obete na zneužívanie môžu nesprávne chápať ako dôkaz o nedostatočnej dôveryhodnosti obete. Preto sa v zozname stratégií, ktoré by mali byť použité v trestnom konaní proti páchatel'om CSA, ktorí sú rodinnými príslušníkmi obete, na prvom mieste uvádza **odhalenie manipulatívnych techník páchatel'a**.¹⁰

Páchatel'ovou primárnou zbraňou v páchaní CSA sú dôvera a láska, ktorú k nemu prechováva obeť a ostatní členovia rodiny. Jedinci, ktorí sa CSA dopúšťajú v domácnostiach, sú často vnímaní ako menej nebezpeční. Avšak práve oni sú skúsenejší, prekračujú viac hraníc, sú viac chránení pred odhalením, viac zrádzajú a vytvárajú viac rodinných konfliktov, sú viac psychicky a emočne pohrúžení do zneužívania. Je veľmi dôležité uvedomiť si, že páchatel' manipuluje tak obeť, ako aj rodinných príslušníkov obete. Okrem dôvery a lásky, páchatel' používa iné netradičné zbrane. Mocnou zbraňou je napr. príjemné vystupovanie. Keď je niekto milý, je ťažké ho konfrontovať, vymedziť mu hranice, alebo mu nedôverovať. Páchatel' ráta s tým, že v spoločnosti pretrváva presvedčenie, že milota nemôže koexistovať s násilím, zlom, alebo deviáciou. Páchatelia používajú dôveru a lásku, ktorá je už votkaná vo vzťahu, aby narušili všetky hranice a prevrátili rolu opatrovateľov na príležitosť k zneužívaniu. S využitím rôznych manipulatívnych techník progresívne normalizujú svoje sexuálne správanie a úmysly, desenzitizujú dieťa voči prekročeniu sexuálnych hraníc, a posilňujú lojalitu obetí k nim.¹¹

Pasívna reakcia obete býva (nielen) páchatel'mi zvyčajne interpretovaná ako znak súhlasu obete a zároveň ako dôkaz toho, že v podozrivom konaní nešlo o nič vážne či škodlivé. No rozdiel moci (spočívajúci najmä v bohatých možnostiach manipulácie) a rozdiel poznania medzi páchatel'om a obeťou spôsobuje, že ak aj dieťa „spolupracovalo“, ak aj dalo k sexuálnej aktivite nejaký „súhlas“, v nijakom prípade to nemohol byť súhlas slobodný a informovaný, a teda ani platný. Súhlas neznamená nič, je bezpredmetný, ak sa *nie* nenachádza medzi možnosťami volieb.¹²

Treba mať na pamäti, že nedostatok vonkajších známok obrany neznamená, že obrana neprebíha vo vnútri organizmu. Ako vysvetlíme ešte neskôr v texte, v stave *hypoarousalu* (ako aj v existenčnej pasci, v ktorej sa obeť nachádza) sa aktivujú veľmi komplikované psychické obranné mechanizmy (medzi iným aj *disociácia*), ktoré zdanlivo nelogické správanie obete objasňujú.

2.2 Oneskorené oznámenie

Bežný človek očakáva, že „normálnou“ reakciou po napadnutí agresorom je bezprostredné vyhľadanie pomoci. Vo vzťahu k CSA však výskumné zistenia nezodpovedajú týmto očakávaniam.

⁸ Dohovor Rady Európy o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním, 2007, čl. 18, odsek 1).

⁹ OSN. Dohovor o právach dieťaťa : Všeobecný komentár č. 13, čl. 25.

¹⁰ Porovnaj: LONG, J. et al. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse at the Hands of a Family Member, 2011; Porovnaj tiež: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006; The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013, Annex C.

¹¹ Porovnaj: LONG, J. et al. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse at the Hands of a Family Member, 2011; The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013, Annex C; COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006.

¹² Porovnaj: KARKOŠKOVÁ, S. Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami, s. 17.

V EÚ je 20 % detí obeťou nejakej formy CSA, pričom cca 70 až 85 % prípadov CSA je spáchaná niekým, koho dieťa pozná a komu dôveruje.¹³ Napriek značnej prevalencii CSA, ide o trestný čin s obzvlášť vysokou mierou latencie. O väčšine prípadov CSA nie sú orgány činné v trestnom konaní (ďalej len „OČvTK“) nikdy upovedomené.¹⁴ Iba 4 - 10 % prípadov CSA je oznámených nejakej autorite, resp. OČvTK.¹⁵ Spontánne a relatívne rýchle odhalenia (teda učené v čase zneužívania alebo krátko po ňom) sa vyskytujú zriedkavo.¹⁶ Menej než 1 zo 4 obetí odhalí CSA okamžite¹⁷, **skúsenosť CSA prezradí značná časť obetí až s odstupom času** (ak vôbec). Výskumníci zistili, že typické časové rozpätie medzi zneužívaním a jeho odhalením je 8 až 15 rokov.^{18 19} Krátkosť časového odstupe medzi CSA a vypovedaním o ňom pred autoritami nie je teda spoľahlivým indikátorom dôveryhodnosti.²⁰ Resp. oneskorené odhalenie nie je nevyhnutným indikátorom falošného (krivého) obvinenia.²¹

V kontexte vyššie uvedeného nie je teda prekvapivé, že do zoznamu stratégií, ktoré treba aplikovať v trestnom konaní proti páchatelom CSA, sa zaraďuje aj rozoznanie, pochopenie a vysvetlenie dôvodov, pre ktoré obeť prezradí svoju skúsenosť oneskorene, alebo odmieta o nej vypovedať (keď oznámenie bolo učené treťou stranou). Obeť CSA môže mať **množstvo pádných dôvodov k mlčaniu**.²²

Niektoré dôvody mlčania súvisia s **rizikami** odhalenia - obeť sa môže obávať, že ak prehovorí, dôjde k uskutočneniu hrozieb násilia, dostane seba samu do ťažkostí alebo že prezradením ublíži páchatelovi, či celej rodine. Ďalším faktorom výrazne sa podieľajúcim na umlčovaní obetí CSA je **distorzia reality** (t.j. skreslenie, prekrútenie reality)²³ cez manipuláciu zo strany páchatela a tiež cez neprimerané postoje okolia (ktoré nedokáže správne diagnostikovať situáciu, lebo samo podlieha manipulácii).²⁴ Závažným faktorom prispievajúcim k umlčovaniu obetí CSA sú **nepodporujúce reakcie nezneužívajúceho rodiča (resp. rodičov)**. Výskumníci zistili, že v prípadoch, kde páchatel je osobou dieťaťu známou, je až 89 %-ná

¹³ Porovnaj: Council of Europe. One in Five : Council of Europe campaign to stop sexual..., 2012; CHEUNG, M. Child Sexual Abuse : best Practices for Interviewing and Treatment, 2012.

¹⁴ Porovnaj: LEVENTHAL, J. M. Epidemiology of sexual abuse of children, 1998; HANSON, R. F. et al. Factors Related To The Reporting Of Childhood Rape, 1999; MAY-CHAHAL, C. a HERCZOG, M. Child sexual abuse in Europe, 2003.

¹⁵ Porovnaj: KELLOGG, N. The evaluation of sexual abuse in children, 2005; CHEIT, R.E. a FREYD, J. J. Let's have an honest fight against child sex abuse, 2005; LONDON, K. et al. Disclosure of Child Sexual Abuse, 2007; BOTTOMS, B. L. et al. A Retrospective Study of Factors Affecting the Disclosure of Childhood Sexual and Physical Abuse, 2007; LYON, T.D. a AHERN, E.C. Disclosure of child sexual abuse, 2011.

¹⁶ Porovnaj: HERMAN, J. Father-daughter incest, 1981; SAUZIER, M. Disclosure of child sexual abuse, 1989; LAWSON, L., CHAFFIN, M. False negatives in sexual abuse disclosure interviews, 1992; BRADLEY, A. R. a WOOD, J. M. How do children tell? The disclosure process in child sexual abuse, 1996; SMITH, D. et al. Delay in disclosure of childhood rape, 2000.

¹⁷ Porovnaj: HÉBERT, M. et al. Prevalence of childhood sexual abuse and timing of disclosure..., 2009.

¹⁸ Porovnaj: SOMER, E., SZWARCBERG, S. Variables in delayed disclosure of childhood sexual abuse, 2001.

¹⁹ No značná časť obetí zachováva mlčanie o CSA aj v dospelosti: vo viacerých retrospektívnych výskumoch sa ukázalo, že cca 30 % respondentov svoju traumatickú skúsenosť pred výskumným interview nikomu neprezradilo (Porovnaj: FINKELHOR, D. et al. Sexual abuse in a national survey of adult men and women, 1990; SPRINGS, F. E. a FRIEDRICH, W. N. Health risk behaviors and medical sequelae of childhood sexual abuse, 1992; SMITH, D. et al. Delay in disclosure of childhood rape, 2000).

²⁰ The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013.

²¹ Porovnaj: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006.

²² Porovnaj: LONG, J. et al. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse at the Hands of a Family Member, 2011; COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006.

²³ Teda prekrútenie reality, jej nadefinovanie cez optiku, potreby a želania páchatela.

²⁴ Nakoľko manipulácia je časťou črtou CSA, pre obeť je ťažké porozumieť tomu, čo sa deje. Páchatelia môžu manipulovať nielen dieťaťom ale aj okolím, v dôsledku čoho rodič alebo iná osoba starajúca sa o dieťa páchatelovi dôveruje. (Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse. London, 2013, čl. 12) .

pravdepodobnosť, že obeť pri odhalení narazia na nepodporujúce reakcie rodičov; zatiaľ čo deti, ktoré sú zneužívané cudzím páchatelom sa s neadekvátnou reakciou rodičov stretnú iba v 25 % prípadov.²⁵ V niektorých rodinách je realita CSA rodinným tajomstvom, **tabu témou**, o ktorej nie je žiaduce hovoriť. CSA akoby sa odohrávalo v inej dimenzii, ktorá je oddelená od reality, akú pociťujú nezúčastnení členovia rodiny. Zatiaľ čo trauma sa odohráva v akomsi „*svete traumy*“, rodina má ešte aj iný „*zdieľaný svet*“. Tieto dve reality ležia paralelne vedľa seba, sú avšak oddelené jasnými hranicami, ktoré zabraňujú ich integrácii.²⁶ Členovia rodiny sa snažia za každú cenu udržiavať status, resp. ideál dobrej a slušnej rodiny, preto sa tvária, akoby nič nevideli, popierajú existenciu problému, jeho závažnosť a svoju zodpovednosť. „Tabuizované oblasti a nimi postihnuté osoby sú obohnané múrom mlčania. Tak sa tabuizované témy majú dostať z dosahu vnímania: nemáme ich ani vidieť, ani počuť a ani ich nemáme cítiť. Hovoriť o nich je ‘nepatričné’ - a iba ten, kto je tomuto morálnemu apelu poslušný, smie zostať v spoločenstve. Kto však príkaz mlčania neuposlúchne, stane sa sám nedotknuteľným, teda tabu - stane sa čímisi neľudským: buď mu nikto nevenuje pozornosť, nepočúva ho, a predovšetkým s ním nesúcití, alebo sa na neho ostatní pozerajú ako na niekoho, kým nie je (...). A čím menej má takáto osoba, zbavená (...) pocitu vlastnej hodnoty ako vnímaného človeka, príležitosť takéto hodnotenie korigovať (čím menej sa dostane k slovu, čím menej dôjde u niekoho k vypočutiu, čím menej má šancu prepracovať sa k uznaniu), tým viacej dochádza v dôsledku jednostranného tlaku k jej „zmrzačeniu“ (...)“²⁷.

Významnú rolu pri umlčovaní obeť zohrávajú tiež **ambivalentné pocity**. Pocity, ktoré obeť CSA prežíva, nemusia byť rýdzo *negatívne* - omnoho pravdepodobnejšie je, že budú *ambivalentné*.²⁸ Zvlášť, ak je páchatelom osoba, ktorá je vo vzťahu k dieťaťu osobou blízkou, väčšina detských obeť sa zmieta v ambivalentných pocitoch. Toto je jedna z primárnych odlišností v dynamike CSA zo strany rodiča alebo zo strany osoby (dieťaťu známej), ktorá je v pozícii dôvery - naproti dynamike CSA zo strany osoby, ktorá je vo vzťahu k dieťaťu osobou cudzou.²⁹ Obeť CSA nedokáže urobiť rázny krok k vyhľadaniu pomoci, ak k páchatelovi prechováva ambivalentné pocity.³⁰ Na jednej strane môže páchatel (v rámci taktiky manipulácie) pristupovať k obeť milo, nežne a láskavo a zahŕňať ju nejakými privilégiami, pričom ponúkanú „lásku“ kontaminuje zradou. Na druhej strane môže byť obeť reálne existenčne závislá od páchatela, čím sa otvorená konfrontácia stáva príliš ohrozujúcou (a teda neprijateľnou) voľbou. Ak páchatel zabezpečuje obeť stravu, šatstvo, strechu nad hlavou a ďalšie základné potreby, potom je **zachovanie vzťahovej väzby prioritnou potrebou** a psychika obeť je nútená aktivovať obranné mechanizmy, ktoré obeť umožnia fungovať v prostredí presýtenom zradou. Základným psychickým obranným mechanizmom sa v týchto prípadoch javí byť **disociácia**, ktorá umožňuje vytlačovať z vedomia príliš ohrozujúce informácie.^{31 32 33}

²⁵ Porovnaj: LAMB, M.E. et al. Tell Me What Happened: Structured Investigative Interviews..., 2008, s. 201.

²⁶ Porovnaj: IDISIS, Y., OZ, S. Disclosing the Secret: Working with Families..., 2011, s. 402 - 403.

²⁷ PERNEROVÁ, R. A. Tabu v rodinné komunikácii, s. 122.

²⁸ Ambivalencia znamená dvojakosť/dvojznačnosť, vnútornú rozporupnosť/rozpoltenosť. V psychologickom ponímaní označuje zvláštny duševný stav, kedy človek má súčasne celkom protichodné pocity vo vzťahu k tej istej osobe, napr. pocity lásky a nenávisťi zároveň.

²⁹ Porovnaj: RYAN, B. et al. Treatment of Intrafamilial Crime Victims, 2001.

³⁰ Porovnaj: CHEUNG, M. Child Sexual Abuse: best Practices for Interviewing and Treatment, 2012; RYAN, B. et al. Treatment of Intrafamilial Crime Victims, 2001.

³¹ Porovnaj: FREYD, J. a BIRRELL, P. Blind to betrayal, s. 53 - 54.

³² U približne 20 % obeť CSA sa dokonca vyskytuje tzv. **disociatívna amnézia** - fenomén potlačených/zabudnutých a neskôr obnovených spomienok (Porovnaj: LOFTUS, E. F. et al. Memories of

Pocity viny a zahanbenia sú ďalším významným faktorom prispievajúcim k umlčivaniu obetí CSA.³⁴ Techniky manipulácie, ktoré páchateľ používa, zážitok sexuálneho vzrušenia (ktorý je prirodzenou fyziologickou reakciou na dráždenie erotogénnych zón), ako i ochromujúca inštinktívna reakcia môžu spôsobiť, že obeť sa cíti vinná pretože sa „nebránila“. Ak obeť seba samu obviňuje, prirodzene sa potom hanbí zdôveriť.

(Ne)odhalenie silne súvisí s tým, či obeť vníma svoje skúsenosti ako zneužívanie, pričom u obetí, ktoré sa identifikujú ako obeť, je približne 2-krát vyššia pravdepodobnosť, že CSA odhalia. Znepokojujúcim faktom je, že **až 40 % obetí zlyháva v označení seba samých ako obetí**, a to aj v prípade, ak ich zážitky sú výskumníkmi a odborníkmi v oblasti CSA považované za zneužívajúce a aj podľa právnych definícií by boli považované za zneužívanie. To implikuje, že páchatelia sú celkom úspešní v mätení obetí.³⁵ Obeť nemusí mať dostatok informácií, aby dokázala rozoznať, že to, čo sa deje, má charakter zneužívania. Navyše páchateľ v rámci procesu manipulácie usilovne uistuje obeť o normálnosti a neškodnosti daného správania. Obeť môže mať ťažkosti vnímať svoju skúsenosť ako zneužívanie i preto, že páchateľ (v rozpore so stereotypnými predstavami) v prístupe k obeti neuplatňuje fyzické násilie, ale používa skôr jemné, manipulujúce stratégie. Napriek tomu, že v kontexte zneužívania obeť môže prežívať distres, k uvedomeniu si toho, že išlo o zneužívanie, dospeje až s odstupom času, zvyčajne počas adolescencie.³⁶ K rozpoznaní zneužívajúcej povahy vzťahu v mnohých prípadoch obeť potrebujú podporu.³⁷

Napriek tomu, že početné výskumy odhalili dynamiku CSA a prispeli k identifikovaniu príčin oneskorených ohlásení, u odbornej i laickej verejnosti pretrvávajú predsudky, ktoré je potrebné odstraňovať vysvetlením relevantných súvislostí. Pochopenie faktorov podieľajúcich sa na umlčivanií obeť má kritický význam pre porozumenie dynamike CSA a vytvorenie adekvátnej teórie prípadu. Objasnenie fenoménu oneskoreného oznámenia môže byť použité k podporení dôveryhodnosti obeť - prehovorím o CSA totiž obeť nemá čo získať, ale naopak - v jej ponímaní - môže veľa stratiť.³⁸ Ak sa dieťa vôbec zdôverí, pravdepodobne sa obráti na človeka, ktorému bude dôverovať a urobí tak v čase, kedy bude cítiť, že prehovorí je bezpečné.³⁹

2.3 Nekonzistentná výpoveď

childhood sexual abuse, 1994; ELLIOTT, D. M., BRIERE, J. Posttraumatic stress associated with delayed recall of sexual abuse, 1995; MELCHERT, T.P., PARKER, R. L. Different Forms Of Childhood Abuse And Memory, 1997).

³³ V tomto kontexte je nepochybne aktuálne konštatovanie, že pri trestnom čine CSA musí byť v trestnom konaní objasnená a preukázaná (okrem iných okolností) i forma závislosti obeť na páchateľovi (CHMELÍK, J. et al. Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita, s. 116 - 117). Zároveň, „k objasneniu incestu je nevyhnutné realizovať **analýzu rodinných vzťahov**, vzťahov obeť k páchateľovi a druhému rodičovi, prípadne k iným osobám. Analýza týchto vzťahov poskytuje podklad pre psychologickú interpretáciu správania a reakcií obeť“ (CHMELÍK, J. et al. Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita, s. 132).

³⁴ Porovnaj: GOODMAN-BROWN T.B. et al. Why children tell: a model of children's disclosure of sexual abuse, 2003; FREYD, J., BIRRELL, P. Blind to betrayal, 2013.

³⁵ Porovnaj: BOTTOMS, B. L. et al. A Retrospective Study of Factors Affecting the Disclosure..., 2007.

³⁶ Porovnaj: CRISMA, M. et al. Adolescents who experienced sexual abuse, 2004.

³⁷ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases of Child Sexual Abuse, 2013, čl. 70.

³⁸ Porovnaj: LONG, J., WILKINSON, J. a KAYS, J. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse at the Hands of a Family Member, 2011.

³⁹ Porovnaj: COSSINS, A. Prosecuting Child Sexual Assault Cases, 2006.

Bežný človek očakáva, že obeť svoje zážitky súvisle a bez akýchkoľvek protirečení vyrozpráva. Avšak nekonzistentná výpoveď nie je u obetí CSA zriedkavým javom.

Najaktuálnejšia anglická smernica k trestnému stíhaniu prípadov CSA, upozorňuje, že **obeť CSA nemusí podať svoju najlepšiu a najúplnejšiu výpoveď počas prvého** (nahrávaného) **interview**. Dôvody môžu byť rôzne: lojalita voči páchateľovi, obavy o seba a rodinu, podozrenie z CSA mohlo byť nahlásené inou osobou a v danom štádiu sa obeť môže zdráhať spolupracovať, obeť neidentifikuje seba samú ako obeť, strach z nedôvery zo strany OČvTK, počiatočná nedôvera k polícii, použitie interview ako testu dôveryhodnosti polície. Kompletizácia výpovede môže vyžadovať niekoľko interview. Proces vypočúvania obetí CSA je teda primeranejšie chápať ako sériu niekoľkých na seba nadväzujúcich interview, resp. jedného interview rozdeleného do viacerých fáz. Dieťa môže odkrývať svoje zážitky po kúskoch (postupne), nechávajúc si to najhoršie nakoniec, keď sa ubezpečí, že môže dôverovať osobe, ktorej výpoveď poskytuje. Starostlivo premyslená a trpezlivá intervencia polície a iných inštitúcií môže napokon narušiť vlákna lojality obeť voči páchateľovi. Zdanlivo protichodné počiatočné vyjadrenia preto nie sú samé osebe dôvodom neveriť nasledujúcim vyjadreniam obeť. Naopak, tieto protichodné vyjadrenia by mali byť vnímané ako prinajmenšom symptomatické vo vzťahu k CSA.⁴⁰

Deti nemajú rovnaké štandardy logiky, porozumenia a konzistencie ako dospelí. Nemajú rovnakú životnú skúsenosť ako dospelí a sú menej sofistickovaní v ich porozumení tomu, čo sa stalo. Dieťa nemusí plne rozumieť významu sexuálnej aktivity - a to sa môže odraziť v tom, ako si veci pamätá a ako ich opisuje. Taktiež **proces, akým sa ukladajú traumatické informácie do pamäte môže ovplyvňovať konzistenciu výpovede**. Dieťa si nemusí byť schopné presne spomenúť, kedy a v akom poradí sa udalosti odohrali, nemusí byť schopné opísať kontext, v ktorom sa udalosti odohrali.⁴¹ To, čo si zapamätáme a ako si to zapamätáme závisí od toho, ktorá časť mozgu je v danom čase zasiahnutá, teda ktorá je nútená spracovávať prichádzajúce informácie. Skúsenosti psychológov i výskumy neurobiológov potvrdili, že traumatické udalosti sa kvalitatívne líšia od iných osobne významným udalosti v spôsobe, akým sa zaznamenávajú a vybavujú v mozgu.

Spomienky na netraumatické udalosti sú explicitné, to znamená, že pozostávajú zo slov a symbolov. Keď ľudia vnímajú zmyslové podnety, vo všeobecnosti automaticky zhrnú tieto prichádzajúce informácie do naratívnej formy. Pritom si ani neuvedomujú tento automatický proces prekladania (tlmočenia) zmyslových vnemov do osobného príbehu. Naproti tomu **spomienky na traumy sú implicitné, teda pozostávajú z obrazov, vnemov, emócií a behaviorálnych stavov**. Keď je jedinec v stave ohrozenia, jeho vedomie sa výrazne zúži a zameriava sa iba na vnímateľné detaily. Spomienky na traumy obeť zakúšajú v podobe zmyslových útržkov udalosti, ako sú zrakové obrazy, čuchové, zvukové a pohybové vnemy a intenzívne vlny emócií. Počas traumy sa môže zúženie vedomia niekedy vyvinúť až do straty pamäti na celé udalosti alebo ich časti. Pomocou metód, zobrazujúcich mozgovú aktivitu, sa zistilo, že v čase, keď ľudia zažívajú traumatické spomienky, dochádza k poklesu aktivity v časti mozgu, ktorá zohráva podstatnú rolu pri prekladaní subjektívnych skúseností do reči - avšak v častiach mozgu, ktoré spracovávajú intenzívne emócie a zrakové obrazy, dochádza k výraznému zvýšeniu aktivity. Trauma sa teda zaznamenáva v časti mozgu, ktorá spracováva emócie

⁴⁰ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013, čl. 38 - 40.

⁴¹ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013.

a vnemy, ale nie jazyk alebo reč. V podmienkach vysokého stresu „explicitná“ pamäť skrátka zlyháva. Obeti chýbajú sprievodné slová a symboly, ktorými by popísala, čo sa stalo. Aj preto traumatizovaní jedinci (prinajmenšom spočiatku) nie sú schopní vyrozprávať súvislý príbeh o tom, čo prežili. Spočiatku žijú s implicitnými spomienkami na strach, hnus, hnev, smútok, zmätok atď., ale majú len málo alebo nijaké explicitné spomienky, aby vysvetlili svoje pocity či správanie.⁴²

Výskumy zamerané na hodnotenie kvality detskej výpovede dospeli k záverom, že deti nie nevyhnutne podávajú kompletnú a koherentnú správu o ich viktimizácii, napriek pravdivosti ich sexuálnej viktimizácie. Ich výpovede boli charakterizované ako **falošné popieraní v 20 - 60 %**, a keď zážitky oznámili, často minimalizovali svoju sexuálnu viktimizáciu. Evidentne teda hrozí, že hoci je vypočúvanie dieťaťa realizované expertom na CSA, v značnej časti prípadov pravdepodobne povedie k zlyhaniu v odhalení skutočného CSA, alebo pôjde o menej než kompletne odhalenie. Popieranie reálneho CSA sa javí ako problém omnoho väčších rozmerov, než ojedinelo sa vyskytujúce krivé obvinenia z CSA oznámené zo strany detí.^{43 44}

K pozoruhodným zisteniam dospeli výskumníci, ktorí analyzovali viac než 26 tisíc prípadov fyzického násillia a sexuálneho zneužívania detí, ktoré boli vypočúvané iba podľa výskumne overeného štruktúrovaného NICHHD protokolu.⁴⁵ Celková miera verbálnych odhalení počas vypočúvania bola 65 %, v prípadoch CSA miera odhalení predstavovala až 71 %. Avšak ochota detí prezradiť CSA v tých prípadoch, kde podozrivým páchatelom bol rodič, klesla na 20,9 % u dievčat a 14,2 % u chlapcov. Tieto zistenia potvrdzujú predpoklad, že blízkosť vzťahu medzi dieťaťom a páchatelom negatívne ovplyvňuje ochotu dieťaťa prehovoriť.⁴⁶ Prokurátori musia pochopiť, akým následkom by čelilo dieťa v prípade, že sa vzoprie páchatelovi - a toto by malo byť súčasťou stratégie, ako v procese trestného stíhania riešiť zistené nedostatky alebo anomálie vo výpovedi obeť.⁴⁷

2.4 Odvolanie výpovede

Bežný človek by očakával, že ak obeť raz niečo vypovie, bude si za tým za každých okolností pevne stáť. Avšak na verbálne odhalenie treba nazerať skôr ako na proces, než udalosť. Nebýva elegantné, stručné a upravené, ale často je skôr chaotické, spleťité a posiate nejasnosťou.⁴⁸ Niektoré štúdie identifikovali vzorec

⁴² Popis ďalších odlišností v zapamätávaní a vybavovaní si traumatických a netraumatických udalostí možno nájsť v publikácii: KARKOŠKOVÁ, S. Obete sexuálneho zneužívania detí medzi nami, s. 96 - 99.

⁴³ Porovnaj: LYON, T. D. 2007. False Denials..., 2007; MYERS, J. E. B. Expert Testimony in Child Sexual Abuse Litigation, 2010; BIDROSE, S. a GOODMAN, G. S. Testimony and evidence..., 2000; FALLER, K. C. Criteria for judging the credibility ..., 1988; LAWSON, L., CHAFFIN, M. False negatives in sexual abuse disclosure interviews, 1992; SORENSON, T., SNOW, B. How children tell..., 1991.

⁴⁴ V tejto súvislosti stojí za zmienku unikátny výskum, ktorý realizovali Sjöberg a Lindblad v r. 2002. Cieľom výskumu bolo zistiť, do akej miery deti, ktoré boli sexuálne zneužitú, odhalia informácie o svojich skúsenostiach. Skúmalo sa 10 detí, ktoré boli zneužitú rovnakým páchatelom dokopy 102 - krát. Videonahrávky zachytávajúce CSA boli nájdené pri domovej prehliadke. Páchatel nebol pre deti cudzincom. Žiadne dieťa neodhalilo svoju viktimizáciu v dobe pred policajným vyšetrovaním. Priemerný vek detí bol 5,6 rokov pri poslednom zneužití a 6,9 rokov pri policajnom vyšetrovaní. Žiadne dieťa nepoužilo falošné vyhlásenia o CSA (teda nepopisovalo udalosti, ktoré sa nestali). U detí sa prejavila silná tendencia popierať alebo podceňovať skúsenosti, čoho dôvodom sa javil byť nedostatok porozumenia zneužívajúcim aspektom udalostí, amnézia a aktívne pokusy zabudnúť alebo sa vyhýbať spomienkam na CSA. Výskumníci konštatujú, že profesionáli nebudú zrejme nikdy schopní identifikovať všetky obeť CSA prostredníctvom výpovede dieťaťa. (Porovnaj: SJÖBERG, R.L. a LINDBLAD, F. Limited disclosure of sexual abuse..., 2002).

⁴⁵ National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) Investigative Interview Protocol.

⁴⁶ Porovnaj: HERSHKOWITZ, I. et al. Trends in children's disclosure of abuse in Israel, 2005.

⁴⁷ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013, čl. 54.

⁴⁸ Porovnaj: GOODYEAR-BROWN, P. et al. Child Sexual Abuse: The Scope of the Problem, 2012.

odhalenia, ktorý zahŕňa štádia popierania, zdráhania, odhalenia, odvolania výpovede (t. j. popretia zneužívania, ktoré sa objaví po predošlom odhalení) a opätovného potvrdenia výpovede.⁴⁹

Malloy a kolektív skúmali výskyt a **príčiny odvolania výpovede** počas formálneho alebo neformálneho vypočúvania na vzorke 257 obetí CSA (vo veku 2 - 17 rokov), pričom všetky prípady boli podložené a vylučovali možnosť, že by odvolanie výpovede mohlo súvisieť s tým, že prvotná výpoveď bola krivá (falošná). Fenomén odvolania výpovede sa celkovo vyskytol v 23,1 % prípadov, pričom v kontexte formálneho vypočúvania sa objavil v 18,9 % prípadov. Pri viacrozmernej analýze sa potvrdilo, že **tlak rodiny** je najsilnejším faktorom prispievajúcim k tomu, že obeť odvolá svoju výpoveď. Deti sú najzraniteľnejšie voči tlakom rodiny, ak sú mladšie, ak páchatelom je rodič, a ak nezneužívajúci rodič po tom, čo bolo zneužívanie odhalené, neposkytuje obeti dostatočnú podporu.⁵⁰

Podobné zistenia uvádzajú aj iné štúdie. Odvolanie výpovede dieťaťa je zvlášť časté v prípadoch, kedy páchatelom je osoba, ktorá je obeti blízka.⁵¹ V pozadí odvolania výpovede je najmä tlak zo strany rodiny, resp. zo strany osoby, ktorá sa o dieťa stará.⁵² Pravdepodobnosť, že obeť poprie svoju viktimizáciu, je vyššia, ak osoba, ktorá sa o dieťa stará, ho nepodporuje v procese odhalenia a objasňovania prípadu.⁵³ Ďalší autori medzi zvyčajné motívy odvolania výpovede zaraďujú: nedostatok podpory zo strany rodiny; tlak od rodiny alebo od iných; obviňovanie od rodiny alebo iných; pocit obete, že jej neveria; izolácia; vzdanie sa nádeje; neférové zaobchádzanie; neposkytnutie pomoci; narušenie kvality života; vnímanie odvolania ako cesty k riešeniu problému.⁵⁴ Jedným z možných vysvetlení fenoménu odvolania výpovede je i to, že deti, ktoré trpia symptómami *posttraumatickej stresovej poruchy* (PTSD) a ocitnú sa vo *fáze vyhybania*, môžu v tejto fáze popierať alebo odvolať pôvodnú výpoveď, pretože nedokážu zniesť úzkosť, navodenú traumatickými spomienkami.⁵⁵

V zozname stratégií, ktoré treba aplikovať v trestnom konaní proti páchatelom CSA, figuruje aj nutnosť vysvetliť a riešiť fenomén odvolania výpovede. Pri popise tejto stratégie sa zdôrazňuje, že páchatelia CSA a nanešťastie niekedy aj nezneužívajúci rodič, vyvíjajú mimoriadny tlak na detskú obeť potom, čo prezradí CSA. Tieto **tlaky** môžu byť **zjavné**, napr. prejavy odmietnutia, zastrašovanie alebo ovplyvňovanie svedkov. Môžu byť však aj **jemné**, a ťažko detekovateľné alebo opísateľné, ako napr. to, že nezneužívajúci rodič naďalej udržiava kontakt alebo vzťah s páchatelom, alebo že páchatel má naďalej prístup k dieťaťu cez nezneužívajúceho rodiča. Bez ohľadu na spôsob tlaku, dopad je rovnaký: detská obeť cíti tlak, že má odvolať svoju výpoveď, aby udržala rodinu pohromade. Preto by pri výskyte fenoménu odvolania výpovede mali prokurátori hľadať dôkazy, ktoré by rehabilitovali a potvrdili pôvodné pravdivé tvrdenia obete. Je veľmi dôležité predložiť dôkazy, ktoré objasňujú kontext toho, že dieťa odvolalo svoju výpoveď. Napr. matka obete sa vyjadrila, že neverí obeti alebo že rodina bude zničená, ak páchatel pôjde do

⁴⁹ Porovnaj: SORENSON, T. a SNOW, B. How children tell..., 1991; SUMMIT, R. C. The child sexual abuse accommodation syndrome, 1983.

⁵⁰ Porovnaj: MALLOY, L.C. et al. Filial Dependency and Recantation ..., 2007.

⁵¹ Porovnaj: FOYNES, M. M. et al. Child abuse : Betrayal and disclosure, 2009; LYON, T.D. 2007. False Denials..., 2007.

⁵² Porovnaj: SHIU, M. H. Unwarranted Skepticism, 2009; BRADLEY, A. R. a WOOD, J. M. How do children tell?, 1996.

⁵³ Porovnaj: LAWSON, L., CHAFFIN, M. False negatives in sexual abuse disclosure interviews, 1992.

⁵⁴ Porovnaj: MARX, S. P. Victim recantation in child sexual abuse cases, 1996; CHEUNG, M. Child Sexual Abuse : Best Practices for Interviewing and Treatment, 2012.

⁵⁵ Porovnaj: KOVEROLA, C., FOY, D. Post traumatic stress disorder symptomatology..., 1993.

väzenia? Prokurátori sa tiež môžu snažiť predložiť vyhlásenie, ktoré dieťa učinilo pred priateľmi, súrodencami, príbuznými, zdravotníkymi či sociálnymi pracovníkmi, alebo pred políciou.⁵⁶

Na vyššie uvedenú stratégiu nadväzuje potreba reagovať na zastrašovanie a ovplyvňovanie svedkov a marenie ich účasti v konaní.⁵⁷ Páchatelia, ale i nezneužívajúci rodičia, sa často priamo vyhrážajú detskej obeti, navádzajú ju k tomu, aby odvolala výpoveď, alebo inak ovplyvňujú jej schopnosť zúčastniť sa trestného konania. Páchatelia, ktorí sú v príbuzenskom vzťahu s obeťou, majú široký prístup k obeti a informácie o jej osobe, ktoré sa snažia využiť preto, aby ju primáli podrobiť sa želaniam páchatel'a (smerujúcim buď k pokračovaniu zneužívajúcich praktík, alebo k zamedzeniu odhalenia a trestného stíhania). Bežnou taktikou páchatel'ov je vyhrážanie sa tým, že zverejnia o nej informácie, týkajúce sa nejakých jej pochybení v minulosti, a tým ju zahanbia alebo zdiskreditujú. Preto by v záujme ochrany obetí mali byť prijaté systémové opatrenia, ktorých súčasťou by malo byť okrem iného i **edukovanie obetí** a všetkých **profesionálov**, prichádzajúcich do kontaktu s obeťami CSA, **o taktikách, ktoré páchatelia používajú k zastrašovaniu obetí a svedkov**. To by posilnilo schopnosť obetí i profesionálov detekovať tieto snahy páchatel'a a **uchovať dôkazy o zastrašovaní**, ktoré by následne mali byť prokurátormi použité k rehabilitovaniu dôveryhodnosti obete.⁵⁸

2.5 Pozitívne postoje k páchatel'ovi

Bežný človek očakáva, že obeť CSA bude mať k páchatel'ovi jednoznačne negatívne postoje. Ak sú postoje obete v rozpore s týmto očakávaním, vzbudzuje to pochybnosti o tom, či je obeť vôbec obeťou. Tieto predsudky sa objavujú i u OČvTK. Stretli sme sa s argumentáciou dozorujúcej prokurátorky, podľa ktorej, *ak malo dieťa k otcovi pred podaním trestného oznámenia matkou, resp. aj po podaní trestného oznámenia, prejavy pozitívneho vzťahu k otcovi, tak otec nemohol dieťa zneužívať*.

Ako však už bolo uvedené v texte vyššie, u obetí CSA (zvlášť v prípadoch, kde páchatel'om je niekto z príbuzných alebo rodine blízkych ľudí) sa bežne vyskytujú **ambivalentné** pocity a postoje voči páchatel'ovi. Zneužívanie zo strany páchatel'a, ktorý je vo vzťahu k dieťaťu osobou cudzou, zvyčajne nevyvoláva ambivalentné alebo zmätené pocity. Situácia je jasnejšia a dieťa sa môže ľahšie spoľahnúť na to, že okolie mu prejaví emočnú podporu. Taktiež je jasné to, kam majú byť pocity zlosti nasmerované. Pri intrafamiliárnom CSA avšak situácia býva omnoho komplikovanejšia. Rodinné vzťahy sú komplexné a väčšina detských obetí má voči svojim rodičom ambivalentné (tak pozitívne, ako aj negatívne) pocity.⁵⁹ Tá istá osoba, ktorá dieťaťu ubližuje, mu totižto v mnohých iných ohľadoch môže prejavovať starostlivosť, zabezpečovať napĺňanie základných existenčných potrieb, ako aj realizáciu množstva väčších či menších želaní. Je veľmi ťažké vzdať sa obrazu „dobrého“ rodiča (žiadne dieťa nechce mať negatívny obraz vlastného rodiča). Vzhľadom na to, že vo vzťahu boli alebo sú i dobré „časy“, obeť môže spochybňovať seba samú, či ohľadne CSA „nepreháňa“. Alebo možno zneužívanie bolo jediným

⁵⁶ LONG, J., WILKINSON, J., KAYS, J. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse ..., 2011.

⁵⁷ V tejto súvislosti u nás dostupné učebnice venované problematike mravnostnej kriminality síce konštatujú (ale bližšie nešpecifikujú), že pri trestnom čine sexuálneho zneužívania musia byť v trestnom konaní objasnené a preukázané, okrem iných okolností, i rozsah a forma ovplyvňovania obete, aby trestný čin zastierala (CHMELÍK, J. et al. Mravnost, pornografie a mravnosti kriminalita, s. 116 - 117).

⁵⁸ LONG, J., WILKINSON, J., KAYS, J. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse ..., 2011.

⁵⁹ RYAN, B. et al. Treatment of Intrafamilial Crime Victims, 2001.

časom, kedy dieťaťu bola prejavená nejaká náklonnosť. Jedinec, ktorý má smäd, sa napije aj otrávenej vody, ak iná k dispozícii nie je.⁶⁰

Medzi obeťou a páchatelom môže vzniknúť tzv. **traumatické puto**. Tento fenomén sa objavuje u zneužívaných detí, týraných žien, vojnových zajatcov ale i v iných situáciách, kedy sa ľudia ocitnú v stave zajatia. Násilník môže byť zároveň zdrojom občasným odmietania a útechy - a násilníci vedia, že toto je účinný nástroj na presadzovanie kontroly. Zneužívaný jedinec cíti lásku, vďačnosť, empatiu a lojalitu voči násilníkovi.⁶¹ Ak sa traumatické puto objavuje u rukojemníkov, ktorí nemali žiadne predchádzajúce pozitívne puto so svojimi únoscami, o koľko pevnejšie bude u dieťaťa vo vzťahu k rodičovi, ktorý je vnímaný ako zdroj života?⁶² Obeť, ktorá je vystavená masívnej manipulácii zo strany páchatel'a, sa (bez vedomej snahy) naučí uvažovať spôsobom, ktorý plne vyhovuje potrebám a želaniám páchatel'a. Vyvinú sa tu tzv. **kognitívne distorzie**,⁶³ vykoreňovanie ktorých môže vyžadovať dlhodobú psychoterapiu.

Faktory, ktoré sa podieľajú na umlčovaní obeť (distorzia reality, chýbajúca podpora, komplicita okolia v podobe masívnej tabuizácie CSA, neidentifikovanie sa ako obeť, potreba zachovania vzťahovej väzby, disociácia), sýtia aj ambivalentné pocity voči páchatel'ovi. Absencia negatívnych prejavov pri kontakte s páchatel'om môže byť s veľkou pravdepodobnosťou znakom toho, že u obeť sú aktivované silné psychické obranné mechanizmy, najmä **disociácia**.⁶⁴

2.6 Absentujúce alebo nevýrazné symptómy traumy

Bežný človek očakáva, že dieťa, ktoré je obeťou CSA bude vykazovať výrazné symptómy traumy. Skúmanie následkov CSA (vrátane druhu a rozsahu zranení obeť) je samozrejmom súčasťou toho, čo má byť pri tomto trestnom čine v trestnom konaní objasnené a preukázané.⁶⁵ Otázka, či suspektná obeť trpí symptómami traumy, je chronickou súčasťou súboru otázok, zodpovedanie ktorých sa požaduje od prizvaného súdneho znalca -psychológa.

Vedecké výskumy avšak odhalili, že **asymptomatické obeť** tvoria až 40 % spomedzi všetkých prípadov CSA; a ďalších 30 % obeť vykazuje len málo symptómov.⁶⁶ Škála možných reakcií obeť na traumy CSA je veľmi široká - od normálneho pozitívneho fungovania v každodennom živote, ktoré nevykazuje nijaké varovné signály, cez málo výrazné signály, až po očividné, extrémne negatívne signály.

Je možné, že v čase prebiehajúceho CSA a *krátko* po ňom mnohé obeť nevykazujú žiadne príznaky traumy, resp. vykazujú len príznaky nepatrné, a hĺbka traumy vyjde najavo až v neskorej adolescencii alebo v dospelosti. V tejto súvislosti niektorí autori hovoria o tzv. **spiacich následkoch** traumy.⁶⁷ Fenomén oneskoreného prepuknutia následkov traumy možno vysvetliť tým, že rany zasadené v detstve a dospievaní, teda v kritickom období formovania osobnosti, ukážu svoje ovocie aj tak až s odstupom času. Okrem toho, obranné mechanizmy, ktoré sa pri traume aktivujú v organizme obeť, ich na čas môžu „prepnúť“ do režimu fungovania“,

⁶⁰ Porovnaj: PANDORA'S PROJECT. Adult Survivors Continuing Relationships With Abusive Family, 2010.

⁶¹ Porovnaj: HERMAN, J. Trauma And Recovery, s. 72.

⁶² Porovnaj: PANDORA'S PROJECT. Adult Survivors Continuing Relationships With Abusive Family, 2010.

⁶³ Pre ich bližší popis pozri publikáciu KARKOŠKOVÁ, S. Obeť sexuálneho zneužívania detí, s. 69 - 71.

⁶⁴ Pre podrobný popis rôznych foriem disociácie pozri: KARKOŠKOVÁ, S. Obeť sexuálneho zneužívania detí ..., s. 78 - 81.

⁶⁵ Porovnaj: CHMELÍK, J. et al. Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita, s. 116 - 117.

⁶⁶ Porovnaj: FRIEDRICH, W. Developmental Perspectives on Sexual Behavior..., 2003; KENDALL-TACKETT, K. A. et al. Impact of sexual abuse on children, 1993.

⁶⁷ Porovnaj: BRIERE, J. Methodological issues in the study of sexual abuse effects, 1992.

v ktorom je poškodenie spôsobené traumou zastreté, neuvedomované, aby sa vôbec zabezpečilo prežitie.

Nenájdenie (predpojato) predpokladaných symptómov traumy môže viesť OČvTK k unáhlenému záveru, že dieťaťu ublížené nebolo. No paradoxne i nájdenie nejakých symptómov môže byť zneužitie k podkopaniu dôveryhodnosti obete. Niekedy, akoby si tí, ktorí hodnota dôkazy, svojvoľne vytvárali vlastnú kategorizáciu symptómov traumy - v rámci ktorej rozlišujú symptómy oprávnené/neoprávnené, tolerovateľné/nepripustné, vzbudzujúce súcit/alebo vzbudzujúce odpor. A tak sa napr. chlapec, ktorý sa správa agresívne v kolektíve rovesníkov, nepovažuje za dôveryhodnú obeť.

2.7 Nekonzistentné reakcie protektívneho rodiča

Bežný človek predpokladá, že rodič mal vedieť o tom, čo sa deje obeti a mal byť schopný to zastaviť, resp. mal okamžite zaujať vo vzťahu k dieťaťu jasný ochranný postoj. Ak tieto očakávania nenaplnil, je to jeho vina. Zabúda sa tu však na to, že ak nezneužívajúci rodič páchatel'a pozná, ak má k nemu blízky vzťah a dôveruje mu, potom je i on sám zradený, traumatizovaný. Je sekundárnou obeťou.

Rodič nemusí byť schopný identifikovať, čo sa deje/stalo. Manipulácii zo strany páchatel'a je vystavené nielen dieťa, ale i rodič, v dôsledku čoho prechováva k podozrivému jedincovi dôveru. Aj keď má podozrenie, že niečo nie je v poriadku, jeho pozícia mu nemusí dovoliť ochrániť dieťa (páchatel' môže mať obeť pod svojou kontrolou). Rodič sám môže byť v ohrození, keď sa snaží ochrániť dieťa a môže potrebovať podporu obdobne ako dieťa.⁶⁸

U nezneužívajúceho rodiča sa môžu prejavovať obdobné psychické obranné mechanizmy ako u primárnych obetí, ako napr. disociácia. Môže trvať dlhý čas, kým nezneužívajúci rodič uverí, že CSA je realitou v jeho vlastnej rodine. Inštinkt chrániť vlastné dieťa preto môže byť aktivovaný akoby oneskorene, a nemusí sa prejavovať veľmi vyhranene. Často sa objavujú ambivalentné reakcie. Výskumy ukázali, že rodičia, ktorí sú sami uviaznutí v ambivalentných pocitoch voči páchatel'ovi, nemusia byť primerane podporní vo vzťahu k viktimizovanému dieťaťu. Ambivalentné reakcie sa definujú ako také, kedy rodič vykazuje **nekonzistentné reakcie** nesúhlasu voči páchatel'ovi.⁶⁹ Zistilo sa, že dokonca aj matky, ktoré boli vo všeobecnosti vo vzťahu k svojmu sexuálne zneužitému dieťaťu podporné a protektívne, niekedy vykazovali nekonzistentné a ambivalentné reakcie.⁷⁰ **Ambivalencia** a podporné správanie môžu u daného rodiča koexistovať súbežne a z času na čas môžu vytvárať príležitosti pre intervenciu.⁷¹

Reakcie nezneužívajúceho rodiča sa môžu líšiť v závislosti od rôznych faktorov, ako je jej/jeho vzťah k páchatel'ovi/páchatel'ke, vlastná história zneužívania v detstve, vek a pohlavie dieťaťa. Výskumy odhalili, že starajúce sa osoby sú menej podporujúce v situáciách, ak medzi nimi a údajným páchatel'om je blízky vzťah, ďalej v situáciách domáceho násillia, alebo ak starajúca sa osoba je závislá, alebo ak bola v detstve zanedbávaná.⁷² Zistilo sa, že matky boli náchylnejšie uveriť tomu, že k CSA došlo, ak neboli aktuálnymi sexuálnymi partnerkami páchatel'a.⁷³ Adolescentné obeť

⁶⁸ Porovnaj: The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013, čl. 12, Annex C.

⁶⁹ Porovnaj: BOLEN, R., LAMB, J. L. Can non offending mothers of sexually abused children be both ambivalent and supportive?, 2007.

⁷⁰ Porovnaj: ELLIOTT, A., CARNES, C. Reactions of Nonoffending Parents to the Sexual Abuse..., 2001.

⁷¹ Porovnaj: LEVENSON, J. S., MORIN, J. W. Treating nonoffending parents..., 2001.

⁷² Porovnaj: OLAFSON, E. a LEDERMAN, J. C. S. The State of the Debate About Children's Disclosure..., 2006; PAINE, M. L., HANSEN, D. Factors influencing children to self-disclose sexual abuse, 2002.

⁷³ Porovnaj: ELLIOTT, A., CARNES, C. Reactions of Nonoffending Parents to the Sexual Abuse..., 2001.

vnímali svoje matky ako menej podporné, ak žili s páchatelom v čase zneužívania a viac podporné, ak žili oddelene od páchatel'a.⁷⁴ Klimeš popisujúc dynamiku partnerských rozchodov uvádza, že jedinec „*síce zákonite trpí nepríjemnými vlastnosťami partnera, ale miera, do akej mu vadia, a či mu pripadajú neznesiteľné, závisí na tom, ako veľmi si pripustí možnosť rozchodu*“.⁷⁵ Z uvedeného sa dá vyvodiť, že nezneužívajúci rodič môže byť sám uviaznutý v pasci popierania a ambivalencie, pokiaľ si nepripustí možnosť ukončenia vzťahu.

Myšlienky, emócie a reakcie nezneužívajúceho rodiča sa často menia v priebehu času akýmkoľvek smerom, a to podľa okolností.⁷⁶ V praxi sa žiaľ tieto zmeny predpojaté interpretujú ako znak nevierohodnosti svedka/oznamovateľa trestného činu. Je nevierohodný, ak trestné oznámenie podával až s odstupom času, odkedy sa o veci dozvedel, alebo ak v priebehu konania zmenil svoju výpoveď, alebo ak inkriminovaný skutok neskôr definuje s použitím inej terminológie než prvotne, alebo ak trestné oznámenie ani nepodal, alebo ak trestné konanie prebieha paralelne s civilným konaním o úpravu styku rodičov a maloletých detí, alebo ak sa napriek zastaveniu trestného stíhania snaží v záujme ochrany dieťaťa, aby boli aplikované legitímne opravné prostriedky po tom, čo sa oneskorene dostal k informáciám, ktoré mu predtým ako rodičovi - oznamovateľovi (ktorý nie je účastníkom konania) neboli sprístupnené, atď. Raz sa javí byť jeho postoj k dieťaťu ako hypoprotektívny, inokedy ako hyperprotektívny, skrátka v očiach tých, ktorých sa vec osobne netýka, nie je jeho postoj nikdy adekvátny či správny.

Pritom je nepochybné, že i nezneužívajúci rodič je obeťou - sekundárnou. Je v nezávideniahodnej situácii a potrebuje podporu k tomu, aby si príliš krutú realitu vôbec pripustil, a následne sa s ňou vysporiadal spôsobom, ktorý bude v súlade s najlepším záujmom dieťaťa. Väčšina rodičov sa s problematikou CSA nestretla nikdy predtým, než táto problematika postrela ich. Na takúto situáciu ich nepripravila ani výchova, ani škola, ani média. I keď v rámci právneho povedomia vedia, aké konanie je asi trestné, sotva majú predstavu o tom, čo všetko zahŕňa trestno-právne konanie a aké prostriedky v rámci existujúceho systému majú, resp. nemajú k dispozícii na ochranu vlastného dieťaťa. So všetkým sa oboznamujú „za pochodu“, neraz dostávajú rozporuplné informácie alebo rady, tápu a snažia sa konať najlepšie, ako v danom čase vedia a v daných okolnostiach smú alebo vládzu (finančne, časovo i psychicky). Navyše, systém sociálnoprávnej ochrany sa len ťažko vie vysporiadať so situáciou, kedy nezneužívajúci rodič nechce kriminalizovať správanie druhého rodiča, chce však chrániť dieťa. Predpojaté posudzovanie reakcií rodiča - oznamovateľa rozhodne neprispieva k objasneniu a zmysluplnému riešeniu prípadov CSA.

Vzhľadom na to, že neznalosť kontraintuitívnych reakcií môže viesť k predpojatému posudzovaniu prípadov CSA, k neopodstatnenému spochybňovaniu dôveryhodnosti obetí a k ich sekundárnej viktimizácii, je nutné k prípadom CSA prizývať expertov na predmetnú problematiku, aby zdanlivo neadekvátne reakcie obetí vysvetlili vyšetrovateľom, prokurátorom či sudcom.⁷⁷ Princíp *prezumpcie statusu obeti* musí byť rešpektovaný bez ohľadu na to, či sa nám reakcie obetí zdajú byť správne alebo nie. Návozy na vysporiadanie sa s traumou totiž nie sú súčasťou

⁷⁴ Porovnaj: CYR, M. et al. Predictors of Maternal Support, 2003.

⁷⁵ KLIMEŠ, K. Partneři a rozchody, s. 15 - 22.

⁷⁶ Porovnaj: LEVENSON, J.S. et al. Experiences of nonoffending parents..., 2012.

⁷⁷ Porovnaj: LONG, J.G. Introducing Expert Testimony to Explain Victim Behavior..., 2007; MYERS, J.E.B. Expert Testimony in Child Sexual Abuse Litigation, 2010; The Crown Prosecution Service. Guidelines on Prosecuting Cases..., 2013; LONG, J., WILKINSON, J. a KAYS, J. 10 Strategies for Prosecuting Child Sexual Abuse at the Hands of a Family Member, 2011.

školských osnov ani výchovy. A napokon žiadne návody ani nie sú. Reakcie obetí CSA sú podmienené dynamikou fyziologickej, psychickej, sociálnej a kultúrnej „pasce“, v ktorej sú lapené.

3. Zlyhania na strane profesionálov ako faktor osobitnej zraniteľnosti obetí CSA

Za azda najčastejšie podoby zlyhaní na strane orgánov činných (nielen) v trestnom konaní možno považovať najmä: 1) neaplikovanie osobitných ochranných opatrení, 2) nevhodne vedený výsluch maloletých obetí CSA, 3) nevhodnú formuláciu otázok a očakávaní adresových súdnym znalcom, a 4) nerešpektovanie prezumpcie statusu obeť ak sa na trestnoprávnej rovine podozrenie nepreukáže.

3.1 Neaplikovanie osobitných ochranných opatrení

Podľa Smernice 2012/29/EÚ (57) **u obetí (...) násilia páchaného blízkou osobou, násilných sexuálnych deliktov alebo sexuálneho vykorisťovania, (...) a u detských obetí** sa zvyčajne vyskytuje vyššia úroveň sekundárnej a opakovanej viktimizácie, zavražďovania a pomsty. Pri posudzovaní toho, či sú takéto obeť ohrozené takouto viktimizáciou, zavražďovaním a pomstou, by sa malo postupovať zvlášť opatrne a malo by sa **vychádzať z pevnej domnienky, že osobitné ochranné opatrenia budú pre tieto obeť užitočné.**

V tomto kontexte je obzvlášť kritickou situáciou to, ak suspektným páchatelom CSA je rodič dieťaťa, a ak má k dieťaťu prístup aj v dobe kým prípad nie je riadne vyšetrený. Po odhalení prípadu CSA dieťaťu v rodine totiž hrozí ďalšie zneužívanie, emočné týranie a najmä **manipulovanie dieťaťa** páchatelom v takom smere, aby boli zážitky zneužívania v pamäti dieťaťa významovo pozmenené, spochybnené a páchatel „vyvinený“.⁷⁸

Uvedené okolnosti odôvodňujú aplikáciu inštitútu **predbežného opatrenia**, ktorým môže súd dočasne zamedziť stretávanie s jedným z rodičov (zakázať dočasne styk), alebo môže stretávanie obmedziť (určením miesta stretávania, prípadne účasťou tretích osôb). Opomenutie alebo podcenenie týchto legitímnych opatrení na ochranu dieťaťa môže mať ďalekosiahle nepriaznivé následky zvlášť v prípadoch, kde bolo podané trestné oznámenie pre dôvodné podozrenie z CSA, a vec ešte nebola riadne vyšetrená, resp. aj vtedy, ak bolo trestné konanie zastavené, ale existujú dôvody na podanie opravných prostriedkov.

V praxi sa žiaľ vyskytujú aj prípady, kedy dieťa nie je kompetentnými orgánmi v dostatočnej miere chránené, pričom je takýto postoj postavený na **zdôrazňovaní prezumpcie nevinny**. Zabúda sa ale na to, že **pri kolízií práv** (najmä práva rodiča na styk s dieťaťom a aj jeho práva na dobré meno *versus* práva dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násilia), stojí toto **právo dieťaťa hierarchicky vyššie**. Postup súdu, ktorý zamietne alebo zruší predbežné opatrenie ešte v štádiu vyšetrovania, pričom týmto „vydá“ dieťa do rúk práve toho rodiča, na ktorého bolo trestné oznámenie podávané, čím zároveň aj v podstatnej miere prispeje k zmareniu vyšetrovania prípadu – nemožno hodnotiť inak, než ako hrubé porušenie medzinárodných záväzkov, vyplývajúcich z *Dohovoru o právach dieťaťa*.⁷⁹

⁷⁸ Porovnaj: CHMELÍK, J. et al. 2003. *Mravnosť, pornografie a mravnosť kriminalita*. Praha : Portál, 2003, s. 125. Porov. tiež.: KARKOŠKOVÁ, S. 2014. Problematika podozrení / obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí. In: *Justičná revue*, 66, 2014, č.8-9, s. 957-979.

⁷⁹ Bližšie k tejto problematike pozri štúdiu: KARKOŠKOVÁ, S. 2014. Problematika podozrení / obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí. In: *Justičná revue*, 66, 2014, č.8-9, s. 957-979.

3.2 Nevhodne vedený výsluch maloletých obetí CSA

Hoci je forenzné interview iba jedným dielikom vyšetrovania, je nepochybne dielikom, ktorý má centrálny význam. Vo vedeckom svete (ktorého primárnym jazykom je angličtina) sa už 25 rokov systematicky pracuje na vývoji manuálov pre výsluch maloletých obetí CSA.

Najvýznamnejší pokrok vo vývoji takéhoto manuálu predstavuje tzv. NICHD protokol (*National Institute of Child Health and Human Development: Protokol NICHD*). Tento protokol bol vyvinutý na základe medzinárodnej spolupráce – USA, Izrael, Anglicko, Škótsko, Kanada, Švédsko. Pri jeho vyvíjaní sa realizoval rozsiahly výskum (na vzorke viac než 40 000 forenzných interview). Išlo konečne o terénny výskum (*field research*) oproti dovtedajšiemu laboratórnemu výskumu. Aktuálne existuje okolo 100 článkov a 5 kníh, ktoré popisujú výskum zameraný na Protokol NICHD. Protokol bol preložený do čínštiny, fínčiny, francúzštiny, gruzínčiny, hebrejčiny, taliančiny, japončiny, portugalčiny a španielčiny. Oplyvnil mnoho iných protokolov, ktoré začlenili komponenty z neho do svojej štruktúry interview.⁸⁰

NICHD protokol pozostáva z jedenástich fáz⁸¹. Revidovaná verzia protokolu kladie dôraz na **nadviazanie rapportu s dieťaťom**⁸², na **priateľské, podporujúce vystupovanie**, pri ktorom profesionál berie na vedomie pocity dieťaťa (ale bez toho, aby ich neinterpretoval).

Tak v pôvodnej ako aj revidovanej verzii protokolu je dôležitou fázou **prestávka**, počas ktorej profesionál opustí miestnosť a podľa potreby naformuluje špecificky zamerané otázky na získanie doplňujúcich detailov. Táto fáza má osobitný význam aj z hľadiska **zaistenia zásady kontradiktórnosti výsluchu**⁸³.

Z výskumov vyplýva, že pri aplikácii NICHD protokolu dokážu mnohé **deti už vo veku 4 či 5 rokov** bohato a podrobne vyrozprávať podstatu udalostí, ktoré sú predmetom vyšetrovania. Tieto rozprávania často vedú k odhaleniu množstva vodítok, ktoré možno použiť na potvrdenie alebo vyvrátenie detskej výpovede. Výskumy ukazujú, že súčasné protokoly štruktúrovaného výsluchu (aj tie ktoré boli inšpirované NICHD) najlepšie fungujú u detí, ktoré z vlastnej vôle už predtým odhalili zneužívanie. Výsluchy sú **menej účinné u detí, ktoré nie sú vo fáze aktívneho odhalenia**. Štruktúrované výsluchy sú **najmenej účinné u detí, ktoré majú významné psychologické zábrany alebo strach** v súvislosti s odhalením. Populácia vo veku 3 a menej rokov sa nedá efektívne vypočúvať pomocou súčasnej štruktúry forenzného výsluchu.⁸⁴

Aktuálna prax výsluchov maloletých obetí CSA na Slovensku vykazuje viacero vážnych nedostatkov. Profesionáli, ktorí tieto suspektné obete vypočúvajú neabsolvovali školenia špecificky zamerané na vypočúvanie suspektných obetí CSA,

⁸⁰ FALLER, K.C. 2015. Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks. In: *Social Sciences*. 2015, 4, 34–65.

⁸¹ Jednotlivé fázy sú bližšie opísané v PowerPointovej prezentácii s názvom „Problematika výsluchu maloletej obeť sexuálneho zneužívania“ (S. Karkošková), viď materiály zo seminára Omšenie, 29.-30. jún 2015.

⁸² Nadviazanie vzťahu s dieťaťom má prednosť pred oboznámením dieťaťa so základnými pravidlami. To znamená, že po predstavení sa a upozornení na to, že rozhovor sa nahráva, odborník sa dieťaťa spýta na to, čo rado robí a pokúša sa docieľiť, aby dieťa začalo samostatne rozprávať. Až následne ho informuje o základných pravidlách výsluchu.

⁸³ Bližšie k zásade kontradiktórnosti pozri článok M. Pirošikovej s názvom “Najzraniteľnejší poškodení z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva” (pripravený v rámci seminára Omšenie, 29.-30. jún 2015).

⁸⁴ Porovnaj: Everson, M.D.: 2015. Child Forensic Interviewing: A 30-Year Perspective. In: *Children’s Services Practice Notes*, v. 20, n. 2. Porovnaj tiež: FALLER, K.C. 2015. Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks. In: *Social Sciences*. 2015, 4, 34–65.

(čím sa zvyšuje riziko dopúšťania sa chýb pri výsluchu)⁸⁵ a nedisponujú ani žiadnym štruktúrovaným protokolom, ktorého aplikácia by mohla prispieť k efektívnemu vedeniu výsluchu. Navyše výsluch sa často realizuje v nevyhovujúcich priestoroch, nakoľko u nás nie sú na vypočúvanie maloletých zriadené špeciálne výsluchové miestnosti. Počet osôb prítomných v miestnosti, kde je dieťa vypočúvané, by nepochybne pôsobil rušivo aj na dospelého, nieto ešte na dieťa. Existujú dokonca aj prípady, kedy samotná osoba podozrivá z CSA, bola prítomná v miestnosti pri vypočúvaní suspeknej maloletej obete. Závažným nedostatkom je aj absentujúca špecializácia vyšetrovateľov, nedostatočná príprava na výsluch, neposkytnutie dostatočného času dieťaťu, a nesprávne pochopenie legislatívnej zásady, že je potrebné zamedziť opakovaniu výsluchu maloletého.

V tejto súvislosti viacerí vedci upozorňujú, že prevládajúca prax ohľadne počtu výsluchov (len jeden výsluch dieťaťa) nemusí byť vhodná pri vyšetrovaní mnohých prípadov CSA. Dôvera v efektivitu jediného forenzného výsluchu dieťaťa sa ukazuje byť prehnaná. Naproti doterajšej praxi jednorázových interview sa odporúča skôr **model viacerých sekvenčných výsluchov s deťmi**. Môžu byť potrebné 2 alebo 3 (nadväzujúce) výsluchy, aby boli deti schopné uviesť úplné a informatívne cenné informácie. Je dôležité, aby si OČvTK boli vedomé tohto problému pri výsluchu detí a pri vyhodnocovaní spoľahlivosti (reliability) udaní o CSA. Upozorňujeme, že pokiaľ ide o počet výsluchov, je dôležité **rozlišovať medzi viacnásobnými výsluchmi zo strany rôznych odborníkov** (čo sa rozhodne neodporúča) a **viacerými výsluchmi zo strany toho istého odborníka**, čo je vhodné vo veľkom počte prípadov.⁸⁶

3.3 Nevhodná formulácia otázok a očakávaní adresových súdnym znalcom

Znalecký posudok má povahu dôkazného prostriedku. V pomere k ostatným druhom dôkazov nemá privilegované či nadradené postavenie, predsa sa však OČvTK pri objasňovaní prípadov CSA v značnej miere spoliehajú práve na závery znalca. Medzi otázkami, na ktoré sa od prizvaného znalca očakáva „smerodajná“ odpoveď, sa často objavujú otázky typu: *Či maloletý/maloletá javí známky sexuálne zneužívaného dieťaťa. Aká je vierohodnosť výpovede maloletého dieťaťa?* Je však otázne či tieto očakávania nie sú prehnané, alebo dokonca zavádzajúce.

⁸⁵ K bežným pochybeniam vyšetrovateľov pri výsluchu sa zaradzuje najmä: 1) presadzovanie vlastnej („ja“) osobnostnej teórie, 2) nepochopenie fungovania pamäte, 3) nepochopenie klamaní a hovorenia pravdy, 4) neuvedomovanie si seba samého, 5) nezvažovanie viacerých možných vysvetlení, 6) nenaplánovanie výsluchu, 7) nenadviazanie vzťahu (rapportu), 8) zanedbanie aktívneho pozorovania a aktívneho počúvania, 9) zlé načasovanie otázok, 10) zlé naformulovanie otázok. Bližší popis týchto chýb možno nájsť v PowerPointovej prezentácii s názvom „Problematika výsluchu maloletej obete sexuálneho zneužívania“ (S. Karkošková), viď materiály zo seminára Omšenie, 29.-30. jún 2015.

⁸⁶ Porovnaj: EVERSON, M.D. 2015. Child Forensic Interviewing: A 30-Year Perspective. In: Children's Services Practice Notes, v. 20, n. 2., Porovnaj tiež: FALLER, K.C. 2015. Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks. In: *Social Sciences*. 2015, 4, 34–65., MELING, L. 2015. The Timing and Number of Interviews. paper presented at: *Conference on handling child evidence within the framework of a child-friendly justice system* 19. – 20. February 2015 in Tallinn., HERSHKOWITZ, et al. “Dynamics of forensic interviews with suspected abuse victims who do not disclose.” In: *Child Abuse & Neglect* 30 (2006): 753–70, LEANDER, L. 2010. Police interviews with child sexual abuse victims: Patterns of reporting, avoidance and denial. In: *Child Abuse & Neglect* 34 (2010) 192–205, LaROOY, D., & LAMB, M. (2008). What happens when young witnesses are interviewed more than once. Forensic Update. Retrieved from <http://www.larooy.net/FU.pdf>, CARNES, C. N. et al. (2001). Extended forensic evaluation when sexual abuse is suspected: A multi-site field study. In: *Child Maltreatment*, 6, 230–242., DUNN, Sarah E., "Interviewing Pre-school Age Victims of Child Sexual Abuse: Interviewing Methods and Disclosure Outcomes" (2006). *Psychology Theses*. Paper 13.

Hoyano a Keenan, renomované právničky špecializujúce sa na problematiku zneužívania detí, ktorých rozsiahla publikácia s názvom „*Child Abuse: Law and Policy Across Boundaries*“⁸⁷, získala v roku 2008 prestížne ocenenie „Inner Temple Book Prize“, konštatujú, že **znalecký dôkaz ohľadne psychických znakov CSA alebo ohľadne vierohodnosti obete CSA je kontroverznou témou.**

Použitie výsledkov psychologického znaleckého vyšetrenia ako „**diagnostického dôkazu**“, ktorým by sa malo potvrdiť alebo vyvrátiť, či k CSA došlo, má svoje úskalia. Vychádza totiž z premisy, že obeť CSA vykazujú predvídateľné behaviorálne/psychické charakteristiky, ktoré môžu byť presne profilované. Výskumy ale preukázali, že neexistuje žiadne správanie alebo symptóm, pozorovateľný u všetkých alebo u väčšiny detských obetí CSA, neexistuje ani jediná konštelácia psychologických symptómov alebo behaviorálnych indikátorov, ktorá by mohla potvrdiť, že k CSA došlo. Zistilo sa, že viac než tretina reálnych obetí CSA prinajmenšom v čase posúdenia nevykazuje žiadne vonkajšie symptómy traumy. Napriek tomu však prítomnosť určitých správanií a symptómov môže poskytnúť nejaké dôkazy, ktoré môžu opodstatňovať klinický úsudok, že dieťa bolo sexuálne zneužívané. Spoločnejšie sú však také symptómy, ktoré sa častejšie vyskytujú u obetí CSA než u obetí iných tráum, najmä sexualizované správanie v kombinácii s ďalšími symptómami. Treba však pamätať na to, že vo forenznom kontexte môže precenenie prítomnosti alebo absencie určitého správania vyústiť k mylne pozitívnym (*false positive*) alebo mylne negatívnym (*false negative*) záverom.⁸⁸

Obdobne aj vyjadrenie priameho názoru na vierohodnosť dieťaťa vníma väčšina expertov ako neprípustné – a to vzhľadom na to, že psychologické dôkazy musia byť založené na faktoroch nezávislých od výpovede dieťaťa o zneužívaní. Navyše reliabilita výpovede môže byť narušená neprimeranými technikami či okolnosťami vypočúvania.

Za nevhodnú (a pritom veľmi frekventovane sa objavujúcu) možno považovať aj otázku (adresovanú znalcom) *Či podozrivý rodič trpí sexuálnou deviáciou?* Neprimeranosť tejto otázky vyplýva zo skutočnosti, že výskyt pedofílie u jedincov, ktorí sa dopúšťajú sexuálnej trestnej činnosti na deťoch, je približne 50%. Parafilici, t.j. jedinci s diagnostikovatelnou sexuálnou deviáciou predstavujú heterogénnu skupinu a nijako podstatne sa nelíšia od ostatných ľudí vo väčšine sociodemografických alebo osobnostných charakteristík. **Nenájdenie diagnózy sexuálnej deviácie teda nie je dôkazom toho, že daný jedinec sa nedopustil nelegálnych sexuálnych aktivít**, a nie je ani zárukou toho, že mu možno bez rizík umožniť kontakt s deťmi bez dozoru.⁸⁹

3.4 Nerešpektovanie prezumpcie statusu obete ak sa na trestnoprávnej rovine podozrenie nepreukáže

Ak spoločnosť prostredníctvom autority súdu jasne deklaruje obeť ako obeť a vinníka ako vinníka, potom je rozsudok terapeutickým aktom.⁹⁰ Aký akt a s akým dopadom však činí spoločnosť, ak zaznie rozsudok, ktorý páchatel'a oslobodí, alebo ak je trestnoprávne konanie zmarené a predčasne skončené? Vskutku absurdné situácie (s ďalekosiahlymi negatívnymi dôsledkami na život obetí CSA) vznikajú vtedy, keď sa štátny systém, ktorý je zodpovedný za ochranu detí pred všetkými

⁸⁷ porovnávajúca legislatívu Veľkej Británie, USA, Kanady, Austrálie a Nového Zélandu

⁸⁸ Porov. HOYANO, L. a KEENAN, C. *Child Abuse: Law and Policy Across Boundaries*, 2010, s. 884-885.

⁸⁹ Porov. KARKOŠKOVÁ, S. 2014. Problematika podozrení / obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí. In: *Justičná revue*, 66, 2014, č.8-9, s. 957-979.

⁹⁰ Porovnaj: BRICHČÍN, S. Kněži jako svůdci svých svěřenců? In AUGUSTYN, J. et al. *Hluboce zranění : Církev a fenomén sexuálního zneužívání*, 2003.

formami násilia, vysporiada so situáciou jednostranne – tak, že páchatel'a chráni skrz **princíp prezumpcie neviny**, no opomína chrániť obeť skrz **princíp prezumpcie statusu obete**.

Princíp *prezumpcie statusu obete*⁹¹ vyplýva z ustanovenia obsiahnutého v Smernici Európskeho parlamentu a rady 2012/29/ EÚ podľa ktorého „osoba by sa mala považovať za obeť bez ohľadu na skutočnosť, či bol páchatel' identifikovaný, zaistený, stíhaný alebo odsúdený, a bez ohľadu na rodinný vzťah medzi nimi.“⁹²

Nepreukázanie viny suspektnému páchatel'ovi neznamená automaticky aj nulové riziko pre suspektnú maloletú obeť. V tomto ohľade je preto potrebné venovať náležitú pozornosť procedúram posudzovania rizika a použiť primerané opatrenia na ochranu dieťaťa.⁹³

⁹¹ Porovnaj: JELÍNEK, J., GRIVNA, T. a kol. Poškodený a obeť trestného činu z trestneprávného a kriminologického pohľadu, s. 26.

⁹² Smernica Európskeho parlamentu a rady 2012/29/ EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, bod 19.

⁹³ Bližšie k tejto problematike pozri štúdiu: KARKOŠKOVÁ, S. 2014. Problematika podozrení / obvinení zo sexuálneho zneužívania detí v kontexte rozhodovania o úprave styku rodičov a maloletých detí. In: *Justičná revue*, 66, 2014, č.8-9, s. 957-979.